

Els darrers dies d'**Alexandre VI**



Escut i efígie de la família Borja. Pertanyen al *Missal de Nativitat d'Alexandre VI*, un llibre magníficament il·lustrat, conservat a la Biblioteca Vaticana.

Johannes Burckard va ser, durant onze anys (1492–1503), mestre de cerimònies de Roderic de Borja, el papa Alexandre VI. Un temps més que suficient per conèixer la veritable personalitat d'un home àvid de poder espiritual i extremadament gelós de les seues possessions terrenals. El retrat que en fa Burckard al 'Liber notarum' –ara editat per 3 i 4– és un testimoni únic sobre el segon papa valencià i la seua nissaga, els Borja.

Roma 1503: la caiguda d'un s déus

El 18 d'agost de 1503 va morir, a Roma, Alexandre VI just quan la família Borja es trobava a punt de fer realitat un somni mai no vist: un papa estranger fundant, per al seu fill, un principat poderós i nou. Cinc-cents anys després, l'efemèride ha passat enmig de la indiferència de les institucions valencianes.

El passat mes d'agost ~~se celebra~~ braven o commemoraven (però no s'han celebrat, ni commemorat, ni recordat) els cinc-cents anys de la mort d'Alexandre VI Borja, valencià, papa. Va ser el final d'un final de pontificat que en aquells anys de principis de segle arribava al seu cim, al més alt del poder, a la vora de fer realitat un projecte mai no vist a Itàlia: un papa estranger fundant, per al seu fill, un principat poderós i nou. Amb gran disgust, entre altres, del cerimonier Johannes Burkhard, un alsacià malhumorat i rígid, amic del cardenal Giuliano della Rovere, per tant, enemic del papa Borja: als seus detallats diaris, l'antipatia és més que evident.

Un dia glacial del gener del 1502, Lucrècia, ja duquessa de Ferrara, es va acomiadar de son pare per no veure'l més, i el papa es quedà a Roma trist i sol: només tenia els infants, els seus néts, els *nipotini del papa* –convertits en ducs de castells innombrables expropiats als gran barons– i amb ells passejava pels jardins vaticans i pels carrers de la ciutat. Mentrestant, el temps per als plans d'Alexandre VI i del seu fill Cèsar –ja marit de la germana del rei de Navarra, duc del Valentinès i de Romanya, conquistador d'una ciutat rere l'altra– començava a fer-se escàs: l'hostilitat entre Ferran el Catòlic i Lluís XII de França aviat es va convertir en guerra oberta, i el papa no podia ja mantenir un equilibri entre els dos grans poders que amenaçaven Itàlia. Al final d'aquell any, la major part dels capitans de l'exèrcit de Cèsar es van reunir en un castell de la família Orsini, i es conjuraren per assassinar el

fill del papa. La por els va fer traïdors, la por a ser ells les següents víctimes del domini borgià. I Cèsar va resoldre el perill amb una jugada mestra, el *bellissimo inganno* de Sinigaglia, pel nom de la ciutat on els conjurats van caure en el parany que ells mateixos havien preparat: Francesco i Paolo Orsini, entre altres, van ser executats sense pietat. I el papa, en saber l'èxit del seu fill, va fer arrestar –també amb engany– el cardenal Giambattista Orsini, el va tancar al castell Sant'Angelo, i ordenà la confiscació de tots els béns de la família, inclòs el palau de Montegiordano, on de petita havia residit Lucrècia amb Adriana de Milà, casada amb un Orsini. Era, per fi, la revenja que tant havia esperat: revenja de persecucions antigues contra el seu germà Pere Lluís a la mort de Calixt III, revenja sobretot per la mort del seu fill Joan i per batalles i ofenses de molts anys. Evidentment el cardenal, ja de poca salut i de molts vicis, va morir en poc temps al terrible castell, i també evidentment la mort va ser adjudicada al famós verí dels Borja, que mai no va existir.

El panorama es complicava, la por regnava als palaus dels grans senyors romans, i el papa, per dissimular o per aparentar tranquil·litat, participava en les festes de carnaval, assistia a comèdies i balls en companyia de cardenals disfressats i de dones alegres. Calia mostrar que Roma era més seua que mai, i que el futur era dels Borja. La primavera del 1503, Cèsar hagué de suspendre les campanyes militars que amenaçaven ja Toscana (Niccolò Machiavelli, enviat de la Senyoria, estava molt nerviós), i va acudir a Roma a aju-

dar el seu pare a ocupar els castells dels Orsini rebels, i de passada a provar les màquines de guerra que els havia dissenyat l'enginyer Leonardo da Vinci. Va ser també llavors quan els francesos de Lluís XII van ser derrotats a Cerignola pels castellans de Gonzalo Fernández de Córdoba, i el regne de Nàpols va passar definitivament al control del Ferran d'Aragó. I si les conquestes de Cèsar, ja extenses, perdien el suport dels francesos, el seu futur era ben complicat: la força del nou estat borgià era encara insuficient, encara no consolidada, i el papa i el seu fill ho sabien.

Alexandre VI va fer una darrera promoció de cardenals addictes (i entre ells hi havia cinc compatriotes: Remolins, Casanova, Desprats, Castellar i Lloris), mentre Cèsar passejava furiós pel Vaticà i per Roma i preparava un canvi d'aliances per aproximar-se al nou poder castellà que dominava ja tot el sud de la península italiana. Però els temps dels Borja romans s'acabaren, definitivament, l'agost del 1503. El dia 5, el nou cardenal Adriano da Corneto, que havia estat secretari papal, va oferir un sopar per acomiadar Cèsar, capità general de l'exèrcit pontifici, que l'endemà havia de partir cap a Nàpols. La llegenda afirma, i els indoctes repeteixen encara, que en aquest sopar, en un hort de Roma, Corneto va posar en les copes del papa i de Cèsar el verí que aquests havien preparat per a ell i els altres cardenals: una absoluta bestiesa. La realitat és que aquell mes d'agost la malària feia estralls a Roma, i que Cèsar i son pare van ser víctimes de les febres, com altres membres de la família que també hi van morir en els mateixos dies.

Passà, sense grans festes, l'onzè aniversari de l'ascens al pontificat d'Alexandre VI; l'endemà el papa ja es va quedar al llit, no va poder superar la febre, i el 18 d'agost es va morir. Llavors va vindre, com en tantes altres morts de papes anteriors, el desconcert de cardenals i càrrecs de la cúria per la mort del seu protector, la fugida de cambres i servidors, i el saqueig dels apartaments papals. I en aquest cas, enmig de rumors de venjança i d'agitació dels grans senyors romans, l'abandonament del cos del pontífex, que va rebre unes exèquies



Visió parcial de la Sala dels Misteris de la Fe, en els apartaments Borja del Vaticà. A la part superior es conserven els frescos de *Il Pinturicchio*, amb la figura agenollada d'Alexandre VI.

Era un poder tan precari que, una volta desaparegut Alexandre VI, l'ensorrament final va ser cosa de dies

sumàries abans de ser enterrat de manera quasi clandestina. La mort d'Alexandre VI va arribar, justament, quan els Borja es trobaven al cim del seu poder, però tot aquell castell impressionant del poder de la família es mantenia només sobre l'autoritat, els recursos i la persona

del papa. Era un poder tan precari que, una volta desaparegut Alexandre VI, l'ensorrament final era cosa de dies. I així va ser. L'ensorrament de la memòria històrica és tota una altra qüestió.

Joan F. Mira